

מערך שיעור 1- שפה וגזענות

הקדמה למערך השיעור:

מוצג בפניכם מערך שיעור השואף לשלב בין תוכן סוציולוגי לפעילות המקדמת מודעות כלפי תופעת הגזענות. מבחינה סוציולוגית, המערך הנוכחי מתייחס לשפה מהיבטים שונים ומגוונים: ניתוח השפה ע"פ גישות סוציולוגיות, סוגי שפות, שפה לוקלית וגלובלית, שפות של תרבויות משנה ומיעוטים בחברה, שפות רשמיות בישראל ומעמדן וכו'. המערך המוצג, מגוון בתכניו ועשיר בכתבות וקישורים מקוונים, מתוך כוונה להפוך את השיעור לאקטואלי ויישומי. בשל כך, המערך עמוס למדי אך מאפשר למורה לבחור חלקים ממנו בהתאם לאופי הכיתה ולתכנים המתאימים לו. מסיבה זו לא צורף לוח זמנים מתוכנן למהלך השיעור. למרות זאת, לכל אחד מהחלקים א-ג של השיעור, ניתן להקדיש לפחות שיעור כפול לנושא. כמובן שניתן לצמצם בזמנים בהתאם לבחירת הפעילויות שיועברו בכיתה, סוג התלמידים וזמן העומד לרשות המערכת.

לכל אחת מהמשימות והשלבים של השיעור מלווה פתרון ודוגמאות בהם המורה יכול להשתמש.

מטרות על:

- פיתוח עניין וסקרנות לגבי החיים החברתיים ולגבי בעיות חברתיות בישראל.
- הגברת המודעות לתופעות גזעניות בחברה.
- להנכיח את ה"אחר" והשונה.
- קבלת הפלורליזם בחברה הישראלית והתמודדות אתו.
- הבנת מושגים סוציולוגיים ופיתוח יכולת השימוש בהם.
- פיתוח יכולת לנתח ולדון תופעות חברתיות.
- הגברת היכולת לבצע תהליכי התבוננות ורפלקציה.
- טיפוח אווירה בכיתה של סובלנות לדעות שונות וקבלת נקודות מבט שונות על תופעות חברתיות "רגישות"/"טעונות"
- פיתוח למידה המשלבת שימוש במקורות מקוונים/ אינטרנט.

מטרות בתחום התוכן:

- שפה: מהי שפה ותפקידיה, שפה לוקלית ושפה גלובלית, קיומן של שפות לא מילוליות
- תרגול ויישום גישות תיאורטיות בסוציולוגיה: אינטראקציה סימבולית הגישה הפונקציונליסטית, גישת הקונפליקט
- חקירת תופעת הגזענות, מהי גזענות, מאפייניה והסבריה.

מטרות בתחום המיומנות:

- פיתוח היכולת לנהל דיון ענייני / מושכל / רעיוני / גם בנושאים טעונים.
- פיתוח כושר ביטוי בכתב ובעל פה.
- פיתוח יכולת קריאה של טקסטים סוציולוגיים והבנתם.
- פיתוח שליטה בעבודה עם מקורות מקוונים אינטרנט.

מטרות חשיבה:

- התמודדות עם שאלות פוריות המפתחות חשיבה מסדר גבוה (שאלה פתוחה/ מערערת/מחוברת/טעונה/מסתעפת)
- פיתוח התמודדות עם אסטרטגית הטיעון: היכולת לבחון טענה ולהתמודד עמה בעזרת נימוקים מסוג הסבר ומסוג ראייה. היכולת להעריך טיעון וכו'
- פיתוח אסטרטגית ההשוואה: התלמיד יתמודד עם השוואה: דומה ושונה במעמדן של שפות שונות, הסקת מסקנות לאור ההשוואה
- פיתוח חשיבה פעילה וביקורתית
- פיתוח היכולת לבצע רפלקציה ושיקוף ביחס לעמדות, התנהגויות של התלמיד עצמו וכו'.

מטרות בתחום הערכי:

- קידום ערכים כגון: ערך השוויון, ערך כבוד האדם, פתיחות וסובלנות לאחר והשונה, לא לאלימות ולא לגזענות .
- קידום ערך הדמוקרטיה כמו גם ערכים של אחריות חברתית, חתירה לצדק חברתי.
- הכרת האחר והשונה (הקרוב אליך פיזית...)
- התמודדות עם "סטריאוטיפים" ודעות קדומות.
- טיפוח מעורבות בחברה הישראלית, טיפוח אקטיביזם .

מטרות בתחום התקשוב:

- פיתוח היכולת לאתר ולחפש מידע עדכני ומהימן באינטרנט.
- פיתוח היכולת להעריך את מקור המידע מהאינטרנט: לפי סוג האתר, מקור החומר, כותביו וכו'.

ידע מקדים נדרש: הכיתה למדה בפרק תרבות את נושא השפה, ולמדה את שלושת הגישות תיאורטיות: אינטראקציה סימבולית, הגישה הפונקציונליסטית, גישת הקונפליקט.
ציוד וכלים נדרשים לשיעור: דף מצולם לתלמיד עם המשימות (רוסית בביה"ס וכ') עמדות, נגישות לאינטרנט.
הערה: מומלץ למורה לקרוא את מאמרו של פרופ' יהודה שנהב על הגדרות לגזענות כהכנה מקדימה לשיעור. מיתן להתייחס להגדרות אלה בחלקים השונים המוצעים המערך. התייחסות ספציפית מפורשת לכך, בחלק ד של השיעור, על שפה וגזענות.

מבנה השיעור:

- חלק א: גישות תיאורטיות לניתוח שפה
- חלק ב: אסטרטגיית חשיבה בנושא שפה
- חלק ג: מעמד השפה הערבית בישראל ומחוסומי שפה
- חלק ד: שפה וגזענות
- חלק ה: ריבוי שפות: שפה לוקלית ושפה אוניברסאלית
- חלק ו: סיכום השיעור

חלק א: גישות תיאורטיות לניתוח שפה

למורה: השיעור פותח למעשה, בניתוח ויישום של גישות תיאורטיות בסוציולוגיה. המורה יפתח את השיעור בהצגת המקרה הבא (ניתן לצלם לתלמידים את האירוע). בשלב זה של הדיון יתבקשו התלמידים לענות על השאלה הראשונה במשימה. (ניתוח ע"פ גישת האינטראקציה הסימבולית)
הערה למורה: ניתן לנתח את המתואר ע"פ שלוש הגישות הסוציולוגיות, אם כי הדגש במערך זה הוא על גישת האינטראקציה הסימבולית.

תרבות המשנה של הרוסים, לשנות את המצב על מנת ליצור שוויון תרבותי- שפתי (עוד שפה מקובלת ואולי אף רשמית במדינה).

דיון בכיתה:

לאחר ניתוח המקרה, ניתן לערוך דיון בכיתה באמצעות השאלות הבאות (דיון באמצעות שאלות פוריות):

- מהי עמדתכם בנושא?
- האם אתם בעד/ נגד שימוש בשפה אחרת(מלבד עברית) בכיתה? נמקו (נימוקים בעד, נימוקים כנגד)
- אילו הייתם אתם מהגרים לארץ זרה, ובכיתתכם היו עוד תלמידים דוברי עברית, האם גם אז הייתם תומכים בעמדה אותה הצגתם בשאלה הקודמת? באם שיניתם עמדתכם, אלו תנאים/ גורמים הובילו לכך?
- האם האיסור בשימוש בשפה אחרת, מלבד השפה העברית בישראל, הוא מעשה גזעני לדעתך? נמק

חלק ב: אסטרטגיית חשיבה בנושא שפה

הערה למורה: חלקו השני של השיעור משלב אסטרטגיות חשיבה. להלן שתי הצעות אפשריות: פעילות בעזרת אסטרטגיית ההשוואה ופעילות בעזרת אסטרטגיית הטיעון. ניתן לבחור להשתמש רק באסטרטגיה אחת, או בשתייהן, תלוי ברמה של הכיתה ובזמן הנתון.

אסטרטגיית ההשוואה :

ניתוח אירוע 2 :

- הנהלת ארומה ת"א לעובדים: דברו עברית בפני הלקוחות - לא ערבית.
- הורים שילדיהם אושפזו בבית"ח מאיר: על המורות במוסד נאסר לדבר ערבית

המורה יכול להפנות את תלמידיו לקישורים הבאים באינטרנט. – או-

לחלופין ניתן להקריא את הכתבה/ות בכיתה. (ראה נספחים 1-2 לשיעור).

באם אין מספיק זמן ניתן לתת לתלמידים לקרוא את הכתבה בבית כמטלה מקדימה לקראת השיעור.

- עדי דברת-מזריץ, Themarker, 22/03/2011: הנהלת ארומה ת"א לעובדים: דברו עברית בפני הלקוחות - לא ערבית

<http://www.themarker.com/advertising/1.606679>

- חורי ג'קי, הארץ, 18.05.2012, הורים שילדיהם אושפזו בבית"ח מאיר: על המורות במוסד נאסר לדבר ערבית

<http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1710819>

המשימה:

1. מצא נקודת דמיון ונקודת שוני בין המקרה אותו קראת ומקרה הרוסית בבית"ס, מהאירוע הפותח של השיעור.
2. לאור ההשוואה, מהן המסקנות אליהן ניתן להגיע ביחס למעמדן של שפות מיעוט ותרבויות משנה? בישראל כגון רוסית וערבית.

חלק ג: מעמד השפה הערבית בישראל ומחוסמי שפה

למורה: בישראל שתי שפות רשמיות. למרות זאת, ולאור הדיון בכיתה עד כה ניתן להבין כי מעמדה של השפה הערבית בארץ נחות משל העברית והוא יוצר מחוסמי שפה וקשיי אינטראקציה בין דוברי הערבית לדוברי העברית. מסיבה זו יש מקום לדיון הבא בכיתה.

ניתן להציג בכיתה את השאלות המנחות הבאות:

1. כמה שפות רשמיות בישראל?
2. כיצד ניתן לדעתם לבחון וללמוד על מעמדה של מעמדה של השפה הערבית בארץ?
3. אלו קשיים נוצרים בשל מצב זה?

דיון: מעמד השפה הערבית בישראל ומחוסמי שפה

הרבון עירית וברק מיכל מרחיבות על מעמד השפה הערבית בישראל :

בישראל השפה הערבית מוכרת כשפה בעלת מעמד רשמי בתוקף "דבר המלך במועצתו" המנדטורי. חוק זה קובע שהשפה הערבית היא שפה רשמית בישראל והוא חל עד היום בישראל. לפי החוק מוטלת חובה כללית על ממשלה לפרסם את כל הפקודות המודעות הרשמיות והטפסים הרשמיים בעברית ובערבית, מוכרת זכותו של הפרט לפנות אל רשויות השלטון ולמשרדי הממשלה בעברית או בערבית, ומוטלת חובה על רשויות מקומיות לפרסם את כל המודעות הרשמיות שלהן בשתי השפות.

בפועל הכיבוד של הוראות אלה הוא מוגבל למדי. חוקי המדינה והתקנות מתפרסמים בשתי השפות אבל המודעות הרשמיות של הממשלה מופיעות ברובן בעברית ועד לאחרונה היה השילוט בדרכים כמעט כולו בעברית. מאז תחילת שנות ה-90 החל בית המשפט אוכף על הרשויות את החובה לכבד את זכות המיעוט הערבי להשתמש בשפתו. במספר פסקי דין הוכרה הזכות של המיעוט הערבי לשפה: בעניין הזכות לפרסם מודעות בערבית, בעניין הזכות לפנות אל הרשויות בשפה הערבית, ביחס לכיתוב בערבית על פתקי הצבעה בבחירות, בהצבת שילוט בערבית בדרכים בינעירוניות ובערים שבהן קיים מיעוט ערבי משמעותי ועוד. בכל פסקי הדין האלה בית המשפט לא פנה לסעיף החוק מתוך "דבר המלך במועצתו" למרות שחוק זה תקף במדינת ישראל. בית המשפט התבסס על ההכרה בזכות של הפרט לחופש הביטוי ובחובה להתחשב באינטרס של הציבור הערבי להתבטא בשפתו.

דוגמה: פסק דין של בית המשפט העליון המחייב ערים מעורבות (תל אביב-יפו, רמלה, לוד, עכו חיפה ונצרת עילית) להוסיף שילוט בשפה הערבית בתחומן. פסק דין זה ניתן ב-2002 בתשובה לעתירת ארגון עֵדָאָלָה (המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל) והאגודה לזכויות האזרח. הארגונים טענו בעתירה כי היעדר שלטים בערבית מפלה

את התושבים הערבים של הערים המעורבות ופוגע בתחושת השייכות שלהם ובהתמצאות שלהם בעיר. בנימוקיו בעד הפסיקה כתב השופט אהרן ברק כי לכל אדם יש זכות לשמירה על שפתו, וכי השפה הערבית היא בעלת מעמד מיוחד בישראל:

"הערבית היא שפתו של המיעוט הגדול ביותר בישראל, החי בישראל מימים ימימה. זוהי שפה הקשורה למאפיינים תרבותיים, היסטוריים ודתיים של קבוצת המיעוט הערבית בישראל. זוהי שפתם של אזרחים, אשר חרף הסכסוך הערבי-ישראלי מבקשים לחיות בישראל כאזרחים נאמנים ושווי זכויות, תוך כיבוד לשונם ותרבותם. הרצון להבטיח דו-קיום בכבוד של צאצאיו של אברהם אבינו, תוך סובלנות הדדית ושוויון, מצדיק הכרה בשפה הערבית בשילוט העירוני - באותן ערים בהן ישנו מיעוט ערבי ניכר (בין 6% ל-19% מהאוכלוסייה)". (מתוך בג"צ 4112/99, עדאלה נגד עיריית תל אביב)

82. כל הפקודות, המודעות הרשמיות והטפסים הרשמיים של הממשלה וכל המודעות הרשמיות של רשויות מקומיות ועיריות בתחומים שייקבעו עפ"י צו מאת הממשלה יפורסמו (באנגלית) ^[**] בעברית ובערבית. בכפוף לכל תקנות שתתקין הממשלה מותר להשתמש בשלוש השפות במשרדי הממשלה ובבתי המשפט.
חופש המצפון

83. כל האנשים בישראל ייהנו מחופש-המצפון המוחלט ומהשימוש החופשי של צורות פולחנם, בכפוף בלבד לקיום הסדר הציבורי והמוסר. כל עדה דתית תיהנה מעצמאות בעניינים הפנימיים של העדה, בכפוף לכל פקודה או צו שיצאו מאת הממשלה.

[**] עפ"י סעיף 15(ב) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, תש"ח-1948 כל הוראה הדורשת שימוש בשפה האנגלית – בטלה. כן נמחקה הוראה הקובעת כי במקרה של סתירה יחייב הנוסח האנגלי.

* דבר המלך במועצה על ארץ ישראל 1922 עד 1947

<http://www.sharedlife.org.il/ShowItem.aspx?ItemID=fff70d3e-a5b1-4da7-927d-ca5adcbf18d7&lang=HEB>

מחסומי השפה:

מעמדה של השפה הערבית יוצרת קשיים ומחסומי שפה בין המיעוט הערבי במדינה לשאר החברה הישראלית. כדי לדון במחסומי השפה ניתן להיעזר במספר אמצעים:

1. **צפייה בסרטון:** מתוך: פעילות של אינסאף שואהנה, אתר סוויץ:

אתר "[סוויץ](#)". בהיותו חלק מהתכנית החינוכית "חינוך לחיים משותפים", נועד לעודד עיסוק בסוגיות השנויות במחלוקת ביחסים בין אזרחים יהודים וערבים מנקודות מבט שונות, תוך הדגשת החשיבות של המכנה המשותף האזרחי בתוך המציאות החברתית הטעונה. תכני האתר מסודרים בהתאם לנושאים הרלוונטיים בתכנית הלימודים באזרחות לחטיבה העליונה.

סרטון: צפייה בפרק 1 של הסדרה "סוויץ", מתוך אתר "סוויץ". (כ 8 דק' צפייה).

<https://www.youtube.com/watch?v=uy0CoXaoCHE&index=1&list=PL5C228B8E981C72B3>

תמצית הפרק: ג'מאל מבקש קידום בעבודה, זאביק מבקש ממנו לקרוא מתוך פתק ואז קובע שהוא אינו מתאים לעבוד מחוץ למטבח: "ג'מאל (קורא, כל פ' נשמעת כמו ב'): רוצה לטעום מהמנה החדשה שלנו- סופר ספייסי בורגר עם פלפל פרוס- מנה לפנים? זאביק (מוכיח): פנים, לא בנים. אתה מבין? בדלפק חשובה תקשורת ברורה עם הלקוח..."

2. **קטע מספרו של סייד קשוע – "ערבים רוקדים":**

רקע: בכיתה ט', גיבור הספר עוזב את כפרו טירה שבמשולש ועובר ללמוד בפנימייה לתלמידים מחוננים בירושלים.

"בשבוע הראשון לא ידעתי מה לעשות עם המגש בחדר האוכל לא ידעתי איך משתמשים בסכין ומזלג לא ידעתי שיהודים שמים את הרוטב על האורז במקום בקערה נפרדת. בכיתי כשהשותפים שלי בחדר צחקו עלי כשגילו שאין לי מושג מה זה הביטלס הם צחקו כשאמרתי חובושיות במקום חיפושיות הם צחקו עלי כשאיימתי להלשין ל"ביני" המנהל. הם שאלו איך קוראים לו? ואני חזרתי כמו בהמה "ביני" (במקום פיני). אחרי שיעור אנגלית אחד התלמידים אמר שיש לי מבטא כמו של עראפאת. בשבוע הראשון כולם אמרו לי אבו ג'מיל אל ענזה כמו בטלויזיה חינוכית....בשבוע השני בפנימייה גילחתי את השפם אמרתי לעאדל שאנחנו חייבים ללמוד להגיד פ"א כמו שצריך. בהמלצת המורה לתנ"ך הצמדתי נייר לפה. "אם הנייר זז – סימן שהוצאת פ"א" הוא אומר".

3. ניתן לחזור / להשתמש בכתבות שהוצגו קודם לכן במערך (בחלק הטיעון), בהן סופר על מקרים פרטניים של אלימות כלפי דוברי ערבית.. ומכאן להציג את הקשר שבין חוסר הלגיטימציה והפתיחות לשפות נוספות לאלימות וגזענות.

אלטמן יאיר, מערכת וואלה! חדשות : 25.12.2012 אם המותקף בירושלים: "הוא דיבר ערבית - והותקף"

<http://news.walla.co.il/?w=/10/2600328>

זילברמן יוסי, חדשות 2, 30/04/13, "בני ישיבה חשודים כי תקפו בלשי משטרה ששוחחו בערבית"

<http://www.mako.co.il/news-law/crime/Article-a5422ccb13a5e31004.htm>

שאלות לדיון:

1. מה הרגשתם כשצפיתם/ קראתם את הקטעים? ספרו על כך.
2. איזו בעיה עולה בסרט/ קטע מהספר/ כתבות? (מחסום השפה והשפעתו על השתלבות הערבים בחברה הישראלית).
3. איך הייתם מתמודדים בסיטואציות דומות? נמקו

חלק ד: שפה וגזענות

הערה למורה: באם המורה השתמש באסטרטגיית הטיעון בקישורים המתארים מקרים פרטניים של אלימות כלפי דוברי ערבית, ניתן לעבור לחלק הבא של השיעור באמצעות השאלה המקשרת:

- האם במקרים שהוצגו, בהם מתוארים אנשים אשר הותקפו בשל השימוש בשפה הערבית, סבלו מגזענות? כאן יש מקום לפתוח בדיון מהי גזענות?

מומלץ למורה מאוד, לקרוא את מאמרו של פרופ' יהודה שנהב, על מהי גזענות?

[/ http://www.acri.org.il/education/2012/03/18/what-is-racism](http://www.acri.org.il/education/2012/03/18/what-is-racism)

מתוך המאמר... "איננו אוהבים לחשוב על עצמנו כגזענים ואף לא להודות שהגזענות היא חלק בלתי נפרד מחיינו. אולם למרבה הצער, הגזענות הינה תופעה תרבותית נרחבת המצויה בכל חברה. משום כך אני מבקש להסיט את המבט מן השאלה "מיהו גזען?" אל השאלה "מהי גזענות?". הגדרה סוציולוגית של גזענות תאפשר לנו למשל לקבוע – האם החיקוי של מבטא מזרחי או ערבי כדי להצחיק קהל הינו גזענות? האם השלכת תרומות הדם של האתיופים הינה גזענות? האם הקריאות "מוות לערבים" הינן גזענות? האם האמירה ש"הרוסיות הן זונות" הינה גזענית?" מקובלת היום הגדרה סוציולוגית רחבה יותר למושג הגזענות:

הגזעה הינה פעולה של דמיון אנושי באמצעות מאפיינים ביולוגיים (למשל: צבע עור, אורכו או רוחבו של האף או גודל השדיים), חברתיים (למשל: עוני, ארץ מוצא ומעמד חברתי) או תרבותיים (למשל: דתיות או גודל משפחה), ושימוש במאפיינים אלו, שנתפסים כ"טבעיים" ובלתי משתנים, כדי להעניק לגיטימציה להיררכיות בין קבוצות ואנשים.

גזענות: ייחוס של נחיתות לאדם או לקבוצה, על בסיס של תכונות סטריאוטיפיות שמנוסחות בשפה ביולוגית, חברתית או תרבותית. בשיח גזעני נתפסות תכונות אלו כנחותות, כבלתי משתנות וכמהותיות לאותה קבוצה.

על פי הגדרה זאת, גזענות יכולה להיות מופעלת כלפי כל קבוצה, גם כלפי בני קבוצות דומיננטיות וחזקות. עם זאת, כאשר היחסים בין הקבוצות אינם שווים, גזענות כלפי מיעוטים וכלפי קבוצות מוחלשות מעצימה את אי השוויון הקיים

ממילא ואף מעניקה לו הצדקה. האתגר האמיתי של המלחמה בגזענות הוא לאתר אותה גם כאשר היא מנוסחת בשפה רציונאלית, שבתוכה מטושטשת התופעה.

שאלה: מה ניתן להסיק לאור ההגדרה לגזענות וניתוחי המקרים שהוצגו במהלך השיעור?

- איסור על שימוש בשפה הרוסית בביה"ס בין תלמידים.
- דרישת ארומה שלא לשוחח בשפה אחרת מלבד עברית, ליד לקוחות.
- איסור למורות לדבר ערבית עם ילדים ערביים מאושפזים.
- תקיפת דוברי הערבית בירושלים.

תשובה: כל המקרים והאירועים הללו מבטאים ומשקפים מעשי גזענות!

חלק ה : ריבוי שפות: שפה לוקלית ושפה אוניברסאלית

אחת מדיס פונקציות של השפה, היא היותה גורם מפלג בין עמים תרבויות ותרבויות משנה.

שאלה: האם אתם מכירים שפה שהיא אוניברסאלית לבני כל התרבויות והחברות?

יש המתייחסים לשפה האנגלית כשפה גלובלית, אולם עדין היא דומיננטית בחברה המערבית.

תשובה אפשרית לשאלה זו יכולה להגיע מ"כיוון קצת שונה ואחר".

למשל:

- מוזיקה כשפה בינלאומית... ולראיה:

שחר שילוח מעריב 13/7/2009nrg " עכשיו ההוכחה: מוזיקה היא שפה אוניברסאלית"

<http://www.nrg.co.il/online/55/ART1/916/111.html>

- שפה אחרת, ש"חוצה תרבויות וחברות": שפת ה"אספרנטו"...

ויקיפדיה: ערך אספרנטו

<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A1%D7%A4%D7%A8%D7%A0%D7%98%D7%95>

שאלה/ משימה:

1. האם לדעתכם ניתן להמציא שפה אוניברסאלית? נמקו? או מצאו הוכחות לכך (באינטרנט)

למשל: בית- אריה רחל, כלכליסט, 27.08.09, השראה: שפה חדשה

<http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3359124,00.html>

2. קראו את המאמר: "כמה שפות נחוצות לאדם?" מאת פרופ' מרסלו דסקל. לאור המאמר חשוב:

מהם היתרונות והחסרונות שבהיעלמות שפות וקיום שפה אחת? מהי מסקנתך מכך?

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2991568,00.html>

3. קיירס ויטה, ynet, 21.06.12, פרויקט חדש: גוגל למען שפות בסכנת הכחדה

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4245574,00.html>

חלק ו : סיכום השיעור

במהלך השיעור עסקנו בנושא השפה וקישרנו אותו למספר נושאים סוציולוגיים.

1. מהי התובנה המרכזית שלכם ביחס למרכיב התרבותי שפה?
2. מהם היתרונות הקיימים בחברה מרובת שפות?
3. כיצד שפה יכולה לעודד/ למגר תופעה כמו גזענות?
4. האם יש משהו שאתה יכול לעשות בעניין?
5. כיצד תוכלי לתרום ליצירת מרחב ציבורי משותף בישראל, בו לכל השפות מקום לגיטימי?
6. האם ניסית / למדת את השפה הערבית? רוסית/ אמהרית או כל שפה אחרת של תרבות משנה או מיעוט בישראל? מה תוכל להרוויח מלימוד של שפה כזו?
7. כיצד תוכל להיחשף וללמוד שפה זו לדעתך?

מקורות בביבליוגרפיים בכתובת המערך:

- אינסאף שואהנה, זהות, זכויות וחובות של האזרחים הערבים בישראל, בתוך אתר "סוויץ", אתר הקורסים של ההשתלמות הייחודית להכשרת מובילים חיים משותפים – מורים לאזרחות ובעלי תפקידים בבית הספר.
<http://www.sharedlife.org.il/ShowItem.aspx?ItemID=b7be05f9-7fac-4d3c-a744-df618f427833&lang=HEB>
- אלטמן יאיר, אם המותקף בירושלים: "הוא דיבר ערבית - והותקף", מערכת וואלה חדשות: 25.12.2012
<http://news.walla.co.il/?w=/10/2600328>
- ד"ר אלמוג תמר, תלמידים יוצאי אתיפיה בבתי הספר, בתוך אנשים ישראל -המדריך לחברה הישראלית.
<http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7704&searchMode=0&index=7>
- פרופ' אלמוג עוז, דפוס צריכה וקניות בקרב ערביי ישראל, בתוך אנשים ישראל -המדריך לחברה הישראלית.
<http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7821&searchMode=0&index=47>
- אספרנטו, (24.10.2013), ויקיפדיה, נדלה ב 16.10.2013
<http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%A1%D7%A4%D7%A8%D7%A0%D7%98%D7%95>
- בוניץ נטלי, שפות בישראל דף מידע, אנשים ישראל - המדריך לחברה הישראלית.
<http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=30082&searchMode=0&index=1>
- בית- אריה רחל, השראה, שפה חדשה, כלכליסט, 27.08.09
<http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3359124,00.html>
- הראל-שלו אילת, השפה הערבית כשפת מיעוט בישראל, בפרספקטיבה השוואתית, גיליון עדאלה האלקטרוני, מס 14 יוני 2005
<http://adalah.org/newsletter/heb/jun05/ar1.pdf>
- הרבון עירית וברק מיכל, מעמד השפה הערבית בישראל, סוויץ, חינוך לחיים משותפים, מט"ח
<http://www.sharedlife.org.il/ShowItem.aspx?ItemID=fff70d3e-a5b1-4da7-927d-ca5adcbf18d7&lang=HEB>
- וקסלר מרסלו: הכיתה כמיקרוקוסמוס: התמודדות עם התנהגויות ואמירות גזעניות בתוך הכיתה, בתוך, הסדנא, האגודה לזכויות האזרח – מחלקת החינוך. פורסם בתאריך 10 בספטמבר 2013
<http://www.acri.org.il/education/2013/09/10/%D7%94%D7%9B%D7%99%D7%AA%D7%94-%D7%9B%D7%9E%D7%99%D7%A7%D7%A8%D7%95%D7%A7%D7%95%D7%A1%D7%9E%D7%95%D7%A1>
- זילברמן יוסי, "בני ישיבה חשודים כי תקפו בלשי משטרה ששוחחו בערבית", חדשות 2, 30/04/13
<http://www.mako.co.il/news-law/crime/Article-a5422ccb13a5e31004.htm>

- חורי ג'קי, הארץ, 18.05.2012, הורים שילדיהם אושפזו בביה"ח מאיר: על המורות במוסד נאסר לדבר ערבית
<https://www.youtube.com/watch?v=9dn-nUKRbZs>
- ד"ר עילם אסתר, גזענות במוסדות חינוך ובאקדמיה, המטה למאבק בגזענות בישראל
<http://www.fightracism.org/Article.asp?aid=389>
- קינן יוסי, עמדת העולים כלפי השירות הצבאי, בתוך אנשים ישראל - המדריך לחברה הישראלית.
<http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=30260&searchMode=0&index=5>
- פרופ' שנהב יהודה, מהי גזענות? בתוך, הסדנא, האגודה לזכויות האזרח – מחלקת החינוך פורסם בתאריך 18 במרץ 2012
[/http://www.acri.org.il/education/2012/03/18/what-is-racism](http://www.acri.org.il/education/2012/03/18/what-is-racism)
- שילוח שחר, "עכשיו ההוכחה: מוזיקה היא שפה אוניברסלית" מעריב nrg 13.07.2009
<http://www.nrg.co.il/online/55/ART1/916/111.html>

נספח 1 : הנהלת ארומה ת"א לעובדים: דברו עברית בפני הלקוחות - לא ערבית

עדי דברת-מזריץ, Themarker, 22/03/2011

עובדים לשעבר: "ההנחיה נועדה למנוע שיחות בערבית"; ארומה ת"א: "השפה המדוברת והמקובלת היא עברית"

בכירים ברשת ארומה תל אביב הורו לזכייניהם כי עובדי הרשת ידברו בפני הלקוחות בעברית בלבד. בספר הנהלים לזכיינים מורה הנהלת הרשת, תחת הסעיף "כללי התנהגות בזמן המשמרת", כי "בזמן העבודה, ליד הלקוחות, צריך לשוחח בעברית בלבד". "אני מודה שהרגשתי לא בסדר עם ההנחיה הזו - אבל לא עשיתי עם זה כלום", סיפר ל-The Marker עובד ברשת ממוצא ערבי.

עו"ד דגנית לפידור, ממשרד לפידור ושות' המתמחה בדיני עבודה, טוענת כי הדרישה מפלה. "אסור להפלות עובדים בתנאי עבודה. ערבית, למשל, היא שפה רשמית במדינת ישראל", מסבירה לפידור. "אם אומרים לעובד שאסור לו לדבר בשפה שלו זה מריח כמו אפליה". עובדים ועובדים לשעבר ברשת טוענים כי ההנהלה דרשה באופן ספציפי כי העובדים יימנעו מדיבור בשפה הערבית. לדבריהם, סהר שפע, בעלי רשת ארומה תל אביב, מנחה את הזכיינים באמצעות מנהלי האזורים שעובדים תחתיו, לשמור על קדמת החנות "נקייה מערבית".

"אמרו לנו שהתקבלו תלונות מלקוחות שלא מרגישים בנוח לשמוע עובדים המדברים ביניהם בערבית", מספר גורם שעבד ברשת הבקיא בפרטים. "לכן, ביקשו מאתנו שהערבים לא ידברו ביניהם או יציקו אחד לשני בערבית. זה היה די מפתיע לאור העובדה שכמה מזכייני הרשת הם ערבים". גורם אחר אומר כי "אחד המנהלים אמר לי שזה לא סניף בשטחים שצריך לשמוע ערבית". עם זאת, זכיינים ועובדים אחרים ברשת טוענים כי מעולם לא דרשו מהם להגביל באופן כלשהו את שפת העובדים.

נגד שפע הועלו בעבר טענות בנוגע לאמירות גזעניות: לפני כחמש שנים קבע בית משפט השלום בתל אביב, כי שפע אמר דבר לשון הרע נגד עובדת כלמוביל, יבואנית מרצדס. מלכה שלו, עובדת כלמוביל, טענה כי ב-2004 הגיע שפע למשרדי החברה בירושלים ואמר לה בנוכחות עובדים אחרים: "את רואה את צבע עור? אני לבן ואת שחורה, הלבן הזה ילמד אותך לקח, את כתם שחור. את אפס ואני מערויח 800 דולר בדקה". סהר הכחיש כי אמר את הדברים, אך השופטת האמינה לתובעת.

גורמים המקורבים לרשת סיפרו על התנהלות בעייתית של הבעלים. בין היתר הועלו טענות על מדיניות קנסות המוטלים בעקבות כל פרט שאינו מוצא חן בעיני ההנהלה ועל קבלת מכתבים מעורכי הדין של בעלי הרשת במקרה שאינם מרוצים מפרטים מסוימים בניהול הסניפים.

"אם בביקורת שעשתה ההנהלה מתברר שעובד הגיע לעבודה עם חולצה לא של הרשת או שכח לשים תג שם, הזכייין מקבל קנס של 300 דולר", מספר אחד הגורמים. "על כל 'פיפס' מנחיתים עליך קנס של מאות דולרים כאילו כלום".

לדברי גורם אחר, אם בביקורת נמצאים מאפים שהוצעו למכירה ולא נראים טוב בעיני ההנהלה - היא קונסת ב-500 דולר. ארומה תל אביב מונה 23 סניפים. האחים יריב וסהר שפע הקימו את ארומה ב-1994 וחמש שנים לאחר מכן, עקב סכסוך, פיצלו את הרשת לשני מותגים: ארומה תל אביב שבבעלות סהר וארומה ישראל, הפועלת ביתר חלקי המדינה, בבעלות יריב. באחרונה פורסם כי סהר שפע מנהל מגעים למכירת ארומה תל אביב לארומה ישראל, אולם הצדדים סירבו להגיב לידיעה.

מארומה תל אביב נמסר בתגובה: "ארומה מעודדת קיבוץ גלויות ומעסיקה עובדים רבים ששפת האם שלהם אינה עברית. עם זאת, אנו חיים במדינת ישראל והשפה המדוברת והמקובלת היא עברית. ההנחיה לדבר בעברית בסביבת הלקוחות, נתקבלה בשל תלונות, שהגיעו דווקא מלקוחות הרשת שטענו כי הם חשו ששיחה שנתקיימה מולם על ידי עובדי הרשת, בשפה שאינה עברית, נסובה סביבם,

מה שגרם להם להרגשת אי-נוחות ופגיעה. לכן, כדי שארומה תוכל להבטיח שירות ותקשורת טובים יותר בין העובדים ללקוחות ומתוך הרצון להיות מנומסים כלפי לקוחות הרשת, השפה המדוברת והרווחת בפי כל היא עברית.

לגבי יתר הטענות המועלות: רשת ארומה תל אביב מקפידה על אכיפת הסכם הזכיינות, קלה כבחמורה. אכיפה קפדנית זו נועדה לשמור על הסטנדרטים הגבוהים שמציבה הרשת והביאה למקום שבו הרשת נמצאת כיום. בנוסף, נבקש להדגיש כי ארומה רואה במסלול ההכשרה הארוך שעובר הזכייין כאבן היסוד להצלחת הרשת."

נספח 2: הורים שילדיהם אושפזו בביה"ח מאיר: על המורות במוסד נאסר לדבר ערבית

הארץ, ג'קי חורי 18.05.2012

הנהלת המרכז החינוכי הפועל במחלקת הילדים בבית החולים "מאיר" בכפר סבא אסרה על המורות והסטודנטיות הערביות העובדות במקום לדבר ביניהן בערבית, בניגוד לחוזר מנכ"ל של משרד החינוך. כך נודע ל"הארץ" בעקבות תלונה שהגישו להנהלת בית החולים שלוש משפחות ערביות שילדיהן אושפזו במקום.

מדי בוקר מגיעים לכיתות הלימוד שבמרכז החינוכי ילדים ובני נוער בני 3-17, שמצבם הרפואי מאפשר להם להשתתף בשיעורי ההעשרה ולהשלים את הפערים שצברו בשל היעדרותם מהגנים ומבתי הספר. במקום מועסקות ארבע מורות, מהן שלוש המלמדות את הילדים היהודים ואחת המלמדת את הערבים. ההורים, המתגוררים ביישובי המשולש, סיפרו כי מדי פעם מגיעות למרכז מורה או סטודנטית ערבייה נוספת המסייעת למורה הקבועה. לדבריהם, בימים האחרונים פנתה אחת הסטודנטיות למורה בערבית וביקשה שתסביר לה על אופי הפעילות בנוגע לכמה מהתלמידים. להפתעת השתיים, מנהלת המקום הורתה לשתיהן להפסיק לדבר בערבית. "לפי הנחיות המשרד, פה לא מדברים ערבית בין אנשי הצוות", אמרה להן בעוד הילדים והוריהם נוכחים במקום ומקשיבים לדברים.

ההורים פנו במכתב להנהלת בית החולים וביקשו הסברים להוראה. הם הדגישו כי דברי המנהלת העיבו על התחושה הטובה של ילדיהם במרכז החינוכי, המספק להם פעילויות רבות. "כהורים הרגשנו נחיתות וניכור במקום שאמור להיות מקום אידיאלי לדו-קיום", כתבו, "הבעיות הרפואיות מאחדות את שני העמים, הזקוקים לחיזוק זה מזה כדי לעבור את החוויה בשלום. לכן ציפינו לשמוע מורות יהודיות שמדברות ערבית ושלא ימנעו מהמורות הערביות לדבר בשפה שלהן, כדי לשרת את הילדים מהמגזר הערבי, להקל עליהם ולהנעים את השהייה שלהם בבית החולים".

העתק ממכתבם של ההורים הגיע למרכז מוסאוו לזכויות האזרחים הערבים ולמטה למאבק בגזענות. המרכז פנה להנהלת בית החולים באמצעות עו"ד סאמח עיראקי, והדגיש כי לשפה הערבית יש מעמד רשמי וכי התנהגות מנהלת המרכז החינוכי והנחיות המשרד גזעניות ומנוגדות לחוק. המרכז גם דרש שהגורם שגיבש את הנחיות יינזף או ייענש.

מבית החולים מאיר נמסר בתגובה כי כיתת הלימוד שבמחלקת הילדים מופעלת על ידי משרד החינוך, ועל כן המוסד אינו מקבל החלטות בנוגע לכוח האדם במקום או לתכנים המועברים בו. "ברגע שהועלו הטענות פנתה הנהלת בית החולים למשרד החינוך וביקשה ממנו לטפל בהן", צוין, "ההנהלה אף שאלה את המפקחת האחראית במשרד אם יש צורך בסיוע מבית החולים ונענתה בשלילה".

לשאלת "הארץ" אם קיימת הנחיה האוסרת על דיבור בערבית במרכז החינוכי נמסר ממשרד החינוך כי ההנחיה לא קיימת בחוזר המנכ"ל וכי הטענות שהועלו אינן נכונות. "כל תלמיד דובר השפה הערבית מקבל את הטיפול והסיוע הדרוש ממורות ערביות, בהתאם לצרכיו", אמרו במשרד.

מקרה דומה לזה שהתרחש בבית החולים מאיר אירע לפני כשנה בבית הספר לסייעוד בבית החולים ברזילי באשקלון. במוסד נתלתה הודעה שאסרה על הסטודנטים לדבר בשפה שאינה עברית במתחם בית הספר ובשעות הלימודים, כולל בין השיעורים ובמסדרונות. משרד הבריאות ובסיומה הופיעה חותמת של הנהלת בית הספר.

בקרב הסטודנטים במוסד יש דוברי רוסית וערבית רבים, שהתרעמו נוכח פרסום ההודעה. מנהלת בית הספר נמסר אז כי "בבית הספר לסייעוד לומדים כ-250 סטודנטים, שבעקבות תלונות של מאושפזים לא ידברו ליד מיטות החולים בשפות שהמטופלים אינם מבינים". בעקבות פנייה למשרד הבריאות חלה תפנית בעמדת ההנהלה, והמודעה הוסרה בהוראת המשרד.

לפני כשנה וחצי התרחש מקרה נוסף בבית הספר העל-יסודי עירוני ז' ביפו, לאחר שהמנהל דוד בן זוהר אסר על התלמידים לדבר ערבית בכיתות. השיעורים בבית הספר מתנהלים בעברית, אך כמחצית מתלמידי המוסד הם ערבים. התלמידים סיפרו אז כי המורים

אינם מאפשרים להם לדבר ביניהם בערבית ואף נוזפים בהם כשהם עושים זאת. לטענתם, תלמידים אחרים שדיברו ביניהם ברוסית לא ננזפו. במשרד החינוך אמרו בתגובה למקרה כי "אין הנחיה של המשרד האוסרת על תלמידים לדבר בשפות שונות בשיעורים".

לפני כשנתיים שיגרה נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה במשרד התמ"ת מכתב אזהרה לרשת מוצרי החשמל ביג אלקטריק, בחשד לכאורה שהנהלת הרשת אוסרת על עובדיה לדבר בשטח החנויות בשפות שאינן עברית, כגון ערבית ורוסית. הנציבה הארצית לשוויון הזדמנויות בעבודה כתבה למנכ"ל הרשת כי חוק שוויון הזדמנויות בעבודה אוסר על אפליה בין עובדים שונים, בין היתר על רקע לאומיותם וארץ מוצאם. לדבריה, מתלונות שהגיעו אליה עלה כי נאסר על עובדים ועובדות ברשת לשוחח בערבית וברוסית במקום העבודה. עוד התברר כי ההנחיה נאכפה רק ביחס לעובדים הערבים המועסקים בביג אלקטריק, שאחד מהם אף פוטר משום שדיבר בערבית עם עובד אחד.

רשת ביג אלקטריק טענה אז בתגובה כי אינה מפלה בין עובדיה. מנכ"ל הרשת הדגיש כי נקבע נוהל שלפיו עובדים לא ידברו בשפות זרות בחנויות של הרשת. "זאת מכיוון שעובדים, יהודים כערבים, התלוננו כי המצב שבו חבריהם למחלקה משוחחים ביניהם ברוסית או בערבית מבלי שהם יבינו את הנאמר גורם להם מבוכה ואי נעימות", מסר המנכ"ל.